

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Даниела Андонова

Клавирна катедра, ИФ, НМА „Проф. П. Владигеров“

за Дисертационния труд на Богдан Вениславов Иванов

на тема **„Еволюция на творческия стил в клавирните произведения на Сергей Рахманинов след 1918 г.“**

за присъждане на научната и образователна степен „Доктор“,

професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство“

След дипломирането си за магистърска степен по пиано в НМА „Проф. Панчо Владигеров“ Богдан Иванов учи по програма Еразъм в Кралската консерватория в Антверпен през 2016/17.

Победител е в над 10 национални и международни конкурси: „Димитър Ненов“ (Разград), „Лист – Барток – Кодай“ (София) и др. Има концертни изяви в международни фестивали и форуми като ppIANISSIMO (София), Софийски музикални седмици (София), Zomer van Antwerpen (Антверпен) и Accademia Chigiana (Сиена). Участва в много майсторски класове.

Осъществява редица солови и камерни концерти, бил е солист на филхармониите в София, Пловдив, Русе, Шумен, Враца и Разград, Кралския симфоничен оркестър на Антверпен, Академичния симфоничен оркестър на НМА. Като част от ансамбъл SILAKBO осъществява независими проекти със световни премиери.

Участва като член на жури на конкурсите: „Magic“ – Бургас; Национален конкурс „Върбан Върбанов“ – Бургас; Международен виртуален конкурс „Flying stage“; „Vivapiano“ – София.

От 2017 г. Богдан Иванов е преподавател по пиано в НМУ „Любомир Пипков“ (София), а от 2020 г. - хоноруван асистент по клавирен съпровод в НМА „Проф. Панчо Владигеров“ (София). Докторантурата му е към Клавирната катедра на НМА с научен ръководител проф. д-р Илия Чернаев.

Изборът на темата на Дисертационния труд е интересен и много добре аргументиран. Изследваният клавирен репертоар е много познат и е предпоставка за

трудности, с които докторантът се е справил успешно. Предмет на изследването са промените в композиционния стил на Рахманинов след 1918 г. по отношение на композиционни, музикално-изразни и изпълнителски средства на произведенията от този период.

Дисертационният труд е аналитичен и изчерпателен. Изводите са на професионално ниво и е направено задълбочено изследване на избраните произведения и проблематиката. Написан е на много добър литературен език. Като структура се състои от увод, три глави и заключение. Изследваните изразни средства, художествен стил и произведения са групирани в периода до 1917 в Русия и периода след 1918 г. в САЩ. В изследването също така са осъществени и сравнителни интерпретационни анализи на изпълнения на самия Рахманинов с други изтъкнати съвременни пианисти. Трудът е обемен, съдържа 244 страници, 86 музикални примера, изведени са приносните моменти. Библиографията е впечатляваща.

В дисертационния труд са разгледани теоретичните аспекти на композициите на Рахманинов, изпълнителските проблеми, свързани с техническата и художествено-образната страна. Въпреки големия брой направени изследвания в световен мащаб, малко са тези, които обединяват посочените направления. Настоящият труд разглежда обектите на изследване през изпълнителска гледна точка, но води началото си от теоретичните аспекти на музиката на Рахманинов и си поставя за цел постигане на практически изводи за интерпретацията, полезни за младите пианисти.

В Глава 1 са разгледани композиционния стил и някои клавирни произведения, написани до 1917 г. Глава 2 разкрива еволюцията на композиционния стил на Рахманинов в произведенията, написани след 1918 г. В Глава 3 са анализирани произведения, написани или редактирани след 1918, касаещи различни аспекти, характерни за тези произведения.

Произведенията, които дисертантът изследва са едни от най-зрелите и мащабни на Рахманинов и могат да бъдат групирани в три направления::

- *Солови*: Концерт за пиано и оркестър №4 в сол минор, оп. 40, Вариации върху тема от Корели, оп. 42, Рапсодия върху тема от Паганини, оп. 43
- *Транскрипции*: на творби от Й. С. Бах, Ф. Шуберт, Ф. Менделсон, Н. Римски-Корсаков, М. Мусоргски, П. И. Чайковски, Ф. Крайслер
- *Различните авторски редакции на*: Соната за пиано №2, оп. 36; Концерти за пиано и оркестър №1 и №4.

Анализирани са предпоставките за формиране на творчески стил на Рахманинов до 1917 г., неговото образование и преподаватели. Рахманинов е уникално явление в музиката на 20 в. и никак не е лесно да бъде изследван неговия гений. Въпреки кончината му в средата на 20 в. (1943) той остава представител на късния Романтизъм с неговите разновидности, за разлика от развитието на всички съвременни нему модерни течения и стилове.

Разгледани са някои характеристики на музикалния език до 1917 г: например аспекти на дългата мелодична линия, контрапунктичните линии и отделните фактурни пластове на разстояние с цел осигуряване пространство за прозвучаване и развитие, както и тембово разграничаване, благодарение на нюансите на различните регистри; анализирани са постъпенното движение, тесните интервалови ходове, мелодизация на фактурата, автономността на акомпанимента, полифоничната функция на мелодията. Отбелязано е влиянието на руската народностна интонационна система и на православната църква. От националната идентичност на композитора произлизат „безкрайната широта и непрекъснатост на развитието, плавността на преходите, дълбоката, чисто руска мекота и интимна душевност.“ Докторантът подчертава руското звучене, изключително забележимо по отношение на мелодиката, чиито корени могат да бъдат потърсени в руската народна песен. Акцентирано е и на динамиката „декрешендо“ като маниер на фразиране.

По отношение на хармоничния език са анализирани функционалните акценти, задържането на функционалното развитие, противоречието в „Рахманиновата субдоминанта“.

Фокусът на Първа глава е на анализи на някои прелюдии оп. 23 и 32, на музикалната форма на Първия концерт за пиано и оркестър оп. 1.

При изследването на ритъма докторантът анализира характерните ритмични мотиви, със силно определящ фактор мелодизмът, проявяващ се чрез специфичния принцип на организация на мотив/микро фраза. Предназначението на ритмичните мотиви на Рахманинов дисертантът определя в две групи: 1) Подсилващи ролята на мелодията и дължината на линията; 2) Подчертаващи остротата или танцувалността на ритъма.

По отношение на художествено-образното съдържание е акцентирано на употребата на специфични диатонични ладове и връзката им с влиянието на православната църква. Отбелязана е камбанната риторика в произведения на Рахманинов, (което впрочем е характерно за всички руски композитори).

В дисертационния труд е отделено внимание на Темата на смъртта - *Dies irae* (Фигура 7), тъй като много произведения на Рахманинов са в мрачни, минорни краски, последиствие от критиките след премиерата на неговата първа симфония и склонността на композитора към депресивни състояния. Например тоналността Ми бемол минор е често застъпена (Елегия, етюд оп.39 №5, модулациите в някои вариации от Рапсодия върху тема от Паганини) и други минорни тоналности както в първата част на Соната за пиано №1 или в неговата Симфония №1 в ре минор, в симфоничната поема *Островът на мъртвите*.

Анализирайки пианизма на Рахманинов дисертантът отбелязва „ниската постановка на ръката“. (Това е характерно по принцип за 20 в. Рахманинов, Стравински, Прокофиев, в чиито произведения дори се налага изсвирване на октави с 1-2 пръст Рахманинов 3 концерт, Прокофиев 2ри концерт и други - тези произведения не са за всяка ръка).

При изследване на фактурата дисертантът установява изобилие на широко разположени акорди и многопластовост в най-широк регистров обхват.

Във Втора глава на Дисертационния труд са отбелязани разнопосочните мнения на музиколозите, относно творчески стил на Рахманинов зад граница след 1918 г. Докторантът констатира, че могат да бъдат открити редица характеристики, които „съзнателно или несъзнателно въплътени, са в единство с явленията на неговото съвремие. Затова, едновременно с укрепването на стила на композитора, някои аспекти на музикално-изразните средства търпят значителна промяна – хармоничният език се усложнява, разчупва се отношението към ритъма, използваните полифоничните похвати се разширяват и художествено-образното съдържание съществено се изменя“.

Обяснени са промените в релефа на мелодичните линии и тяхната „хроматизация“. За разлика от по-ранните композиции, в които отличителен белег за мелодичния контур са тесните интервалови ходове, то в късните творби са анализирани мелодични построения с по-широки интервали и множество смени в посоката на движение, в полза на една много по-разчупена и релефна мелодична линия. „Това явление е обусловено от активната хроматизация. Посоката на движение в мелодичните линии е все по разчупена и се развива в различни посоки, с чести смени на посоката ту в низходящо, ту във възходящо движение“. Като пример за такъв тип мелодично построение е дадена 2-ра тема на I ч. от Концерт за пиано и оркестър №4.

Отбелязана е изпълнителската трудност, която произтича при организацията на мелодичната линия, от многогласието в една ръка. За пример е дадена кодата на Вариации върху тема от Корели, оп. 42. (Фигура 8).

Като стилови особености на късните произведения са анализирани също: засиленото присъствие на дисонантни съзвучия, хармонията като средство за вариране на мелодията, орнаментацията на акордите и нетипичните функционални връзки между акордите, които са причина за възникването на интересни хармонии и дисонантни вертикали. За пример е дадена интродукцията на пианото във II ч. на 4-ти концерт за пиано. (Фигура 9).

Направено е сравнение между стиловете на Метнер и Рахманинов, като са намерени много допирни точки. В своя четвърти концерт за пиано и оркестър, завършен през 1926 г. и преработен два пъти през 1928 и 1941 г., Рахманинов се отдалечава от стилистиката на по-ранните си концерти. В него демонстрира сложна композиционна структура. Вероятно поради съдържания си характер, творбата бавно настига популярността на другите концерти на автора. Тя е посветена на Николай Метнер и вероятно неслучайно в нея могат да бъдат открити редица допирни точки с интелектуалния характер на произведенията на неговия колега.

В Глава 3 са изследвани фактурата и клавираната техника и изпълнителските проблеми на концерта. Обяснени са редуването на тактове с различни размери: вместо стандартните 4 или 8 такта, в същия пример те са общо 5, като 4-ят такт обаче е непълен (от

размер 4/4 преминава в 2/4). Изследвана е „необичайната мелодична линия, изведена във вътрешните гласове, вместо в сопрановия, което разкрива стремежа към разнообразяване на фактурата и усилие за търсене на характерна звучност, към омекотяване на звука и обособяване на специфичен тембър“. В анализа на четвъртия клавирен концерт са дадени примери за акорди с мелодична функция и за влиянието от джаза. (Фигури 14 и 15). Усетен е стремеж към откъсване от традиционното разбиране за формата на концерта и неговата нова трактовка.

В Дисертационния труд е установено увлечението на Рахманинов в по-късния етап от неговото творчество към транскрипцията, към „заимстването“ на тематичен материал, както и афинитета му към вариационната форма. Композиторът създава прекрасни виртуозни транскрипции на теми от Крайслер, Бах, Менделсон и други, както и циклите Вариации на теми от Корели, Шопен, Паганини.

В късните произведения дисертантът изследва редица характерни стилови тенденции и нови белези на музикално-изразните средства. По отношение на фактурата и клавирната техника са отбелязани някои аспекти на рационализация на фактурата. Дадени са примери: за избягване на нецелесъобразни скокове; за избягване на епизоди със запълващи виртуозни пасажии; за прозрачност на фактурата в полифоничен аспект; за токатната техника; за олекотяване на вертикала (имайки предвид „по-малко струпане на пасажии с акордова техника; намаляване на тоновия обем на акордите; премахване на тонове от пасажии с акордово-октавови последования; с повече едногласни движения“).

Докторантът разглежда и разчупването на ритъма в късните произведения. Даден е пример V вариация от Вариации върху тема от Корели на Рахманинов (Фигура 24); разглежда употребата на токатна техника; засилената употреба на остинатни модели. засиленото синкопиране (напр. в X вар. от Рапсодия върху тема от Паганини).

Направен е изводът, че „значимото в художествено-образното съдържание на късния стил се състои във феномена на съчетанието: ярък контраст между образи и характери“.

Глава 3 е интересна с анализите на едни от най-мощните, виртуозни и гениални късни произведения на Рахманинов: Концерт за пиано и оркестър №4, Рапсодия на тема от Паганини, Вариации на тема от Корели. Задълбочено и изчерпателно са изтъкнати характерни композиционни, изразни и изпълнителски средства. Направените изводи са подробни, издържани професионално и подкрепени с музикални примери.

Дисертационният труд е приносен в няколко аспекта:

За първи път е направено обобщено научно изследване на късните клавирни произведения на С. Рахманинов от изпълнителска гледна точка.

За първи път в България е направено обширно научно изследване, касаещо клавирното творчество на С. Рахманинов.

Въз основа на анализ на нотния текст и аудио записи на изпълненията на Рахманинов са изведени някои принципи за интерпретацията на клавирните произведения на автора.

Осъществени са сравнителни интерпретационни анализи на изпълнения на С. Рахманинов в съпоставка с изпълнения на В. Ешкенази, Е. Кисин, Н. Лугански, К. Цимерман и Д. Трифонов. Не съществуват данни конкретните записи да са сравнявани в рамките на научно изследване.

Богдан Иванов има концертни изяви с репероар от изследваните произведения. В Дисертационния труд е съществен анализ на Рапсодия върху тема от Паганини и в контекста на реализацията на балета Паганини на Михаил Фокин, установен е скрит програмен подтекст в произведението. Произведението е изпълнено от докторанта с Държавна опера в Русе на 15.02.2019. Той установява също, че е възможно съставянето на индивидуална изпълнителска версия на Соната за пиано №2, оп. 36, съчетание между двете версии на автора. В съответствие с резултатите от изследването, такава собствена версия на докторанта е изпълнена в рамките на фестивала „Софийски музикални седмици“ на 27.09.2020.

Докторантът има и три публикации на тематика, свързана с проблематиката на дисертационния труд като с това са изпълнени всички изисквания на ЗНСЗ.

В заключение:

Оценявайки приносния характер на Дисертационния труд на тема **„Еволюция на творческия стил в клавирните произведения на Сергей Рахманинов след 1918 г.“** с пълна убеденост предлагам на научното жури да присъди на **Богдан Вениславов Иванов** научната и образователна степен **„Доктор“**, професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство“.

София, 28.08.2023

Проф. д-р Даниела Андонова